

Bisedë me letrarët e artistët e rinj

Folklori - ndihmë e madhe për krijimtarinë artistike

Odhise Paskali,

Skulptor i Popullit

Të flasësh për folklorin, si domos në kohën tonë, sado në mënyrë sintetike, është shumë e vështirë. Shumë libra janë shkruar deri tani për rëndësinë e tij. Një vlerësim të madh i bëri shoku Enver në fjalën e 20 dhjetorit të 1974-ës kësaj pasurie kulturore. Njëpër një të tjerash ai tha: «Populli ynë ka qenë kurdoherë optimist. Edhe kur ka qarë, edhe në gëzime, ai nuk e ka humbur kurrë besimin në të ardhshmen, dhe ky optimizëm, kjo madhështi e tij, është përjetësuar në trashëgiminë e pasur të letërsisë gojore, në këngët, në vallen, në kostumet dhe në traditat e tjera të mrekullueshme të tija. Kjo është diçka madhështore, që e realizon në art në mënyrë të përkryer vetëm gjenia e popullit».

Duke zbrëthyer këtë vlerësim të madh, ne na dalin detyra të mëdha, për ta studjuar dhe për t'u mbështetur në krijimtarinë e popullit. Kuptohet që një barrë e madhe u bie këtu krijuesve të rinj. Në, si bij të popullit shqiptar, kemi tiparet e këtij populli. Kështu që në krijimtarinë tonë duhet të duken pa tjetër dhe tiparet e krijimtarisë popullore.

Më kujtohet, kur isha i ri, studjoja në një vend ku «izmat» kishin marrë përhapje të madhe. Artistët merrshin me forma e vijat «në hapësirë», me tema boshë e abstrakte. Duke trashëguar tiparet e popullit tonë, unë në atë kohë punova «Të uriturin». Ishte gjendja e popullit dhe e Atdheut tim, ishte krijimtaria e popullit që më nxiti të merrem me këtë temë, e cila pasqyrore realitetin e atëhershëm të vendit tonë. Krij-

mtaria e popullit është dhe historia e tij, se populli është realist, ai nuk trillon. Populli krijon atë që jeton.

Shkrimtarët e artistët, në veprat e tyre, janë vazhdues të kësaj krijimtarie. Për ne, krijuesit, e artit të realizmit socialist, tiparet me artin popullor i kemi më të afërta. Kështu që mund të themi me plot gojën se vazhdojmë traditën e popullit në një formë më të kultivuar dhe duke i dhënë një gjithnjë një përmbajtje të re.

Me atë forcë dhe emocion, që kënga, vallja, e gjithë krijimtaria popullore shfaq ndjenjat, mendimet e popullit, duhet të shfaqë dhe vepra jonë e artit përmbajtjen dhe idetë e kohës sonë. Edhe kjo duhet të jetë origjinale, e mbështetur në tabanin tonë kombëtar. Kështu, vepra është dhe një kontribut në krijimtarinë e përgjithshme botërore. Ndryshe, siç tha shoku Enver në fjalën e 20 dhjetorit 1974: «Po u largove nga ky taban, as popullit tënd nuk i shërben, por as popullit e tjerë s'kanë pse të të vlerësojnë, sepse nuk sjell gjë të re në thesarin e përbashkët të kulturës e të artit përparimtar botëror».

Edhe për tema që janë të përbashkëta për disa popuj, secili krijon në mënyrë të veçantë, që dallohet nga të tjeret. Prandaj edhe arti ynë i ri, që mbështetet në krijimtarinë popullore, duhet të ketë fytyrën e tij kombëtare.

Shkrimtarët e artistët e rinj duhet të studiojnë e të frymëzohen më shumë nga folklori, sepse larg formës kombëtare ata do të jenë të shkëputur nga populli, do të trillojnë, dhe trillimet gjithnjë

kanë qenë negative.

Mbështetja në folklor është e domosdoshme dhe e njëlojtë për të gjitha artet. Ato kanë veçoritë e tyre, formën e tyre, por brendia buron nga jeta dhe mbështetja në popull e në krijimtarinë e tij është e domosdoshme për të gjithë. Kështu e them më tepër për artet figurative, mbasi ka edhe ndorjje mendim që piktorët e skulptorët trashëgiminë popullore duhet ta shohin vetëm tek motivet figurative. E gjithë krijimtaria e popullit, edhe ajo gojore e muzikore, ndikon edhe në artet figurative. Në ato krijime shprehen ndjenja e popullit, shpirti i tij, pikësynimi që kanë dhe artet figurative, pavarësisht nga forma specifike. Pra, përmbajtja është njëlojtë.

Edhe forma shqiptare është karakteristike. Marrim, për shembull, vallen. Kush do të bëjë një kompozim me vallen, duhet meditemos të marrë parasysh jo thjesht formën e mënyrën e lëvizjeve nga ana enciklopedike, por të shohë ritmin, gjallërinë e formës që i jep kërcimtari shqiptar. Prandaj, kur marrim përmbajtjen, marrim edhe formën, që është karakteristike për çdo komb.

Forma në të gjithë artin tonë ka qenë e është realiste. Edhe re nuk duhet t'i largohemi këtij realizmi, se, duke vepruar kështu, largohemi nga pëllqimi i popullit, largohemi nga dashuria e tij.

Është fat i madh për krijuesit e rinj që Partia i kushton një rëndësi kaq të madhe krijimtarisë popullore. Artisti i ri, në qoftë se nuk e njeh dhe nuk e studjon mirë qysh në fillim këtë krijimtarinë do të largohet nga tabani kombëtar e nuk do të përqohet nga populli. Nga një herë, artistëve të rinj, kur studiojnë veprat e artit të mëdhenj, u duket jo aq me vlerë krijimtaria anonime e popullit. Këtu na ndihmon përsëri këshilla e shokut Enver kur flet për Listin e thotë se ai «... u bë kompozitor i famshëm pikërisht sepse diti t'i gjallërojë rapsodinë popullore hungareze».

Studimi i folklorit do t'i ndihmojë krijuesit e rinj për të realizuar vepra me të vërtetë shqiptare. Në momentin tonë historik duhet të themë që nuk mjafton vetëm studimi i kësaj trashëgimie popullore. Ky duhet të shoqërohet me formimin e botëkuptimit socialist marksist-leninist. Vetëm kështu,

të gjithë krijuesit, edhe të rinjtë, armatosen të shikojnë atë që është pozitive, atë që është e re. Vetëm kështu ata marrin atë që është më esenciale, më e vlefshme.

Pasta, edhe në anën figurative, pasuria është e madhe tek populli ynë. Kostumet e krahinave të ndryshme, kombinimi i ngjyrave, kontrasteve të tyre të bukura, janë realizuar nga shija e hollë e popullit. Vetë prerja e kostumeve, shtrirja e palave, janë forma të ndryshme që të ndihmojnë për realizimin e mirë artistik të veprave tona.

Duhet të kemi parasysh edhe konditat e vështira në të cilat ka krijuar populli ynë më përpara. Me gjithë kushtet e vështira ekonomike e politike, shpirti i tij krijues e ka rritur atë të krijojë gjithnjë. Edhe ato lugët e drurit, të gdhendura e të zbukuruara aq bukur me ornamente, janë një dëshmi e gjerë për shpirtin krijues të popullit.

Këto krijime të vogla tregojnë se mund të ishin veprat e një piktori apo skulptori të ardhshëm, që koha e vështirë nuk u dha mundësi të përparojë e të zhvillojë talerfin e tij. Tjetër pengesë ishte në atë kohë edhe feja, që nuk lejonte të gdhendej fytyra e njeriut.

Vangjush Mioja, më kujtohet, vajti për të studjuar jashtë, që të zëvendësonte piktorët ikonografe, të cilët u duheshin kishave të Korçës. Por atje piktori i ardhshëm ra në kontakt me artin laik dhe u kthye në Korçë piktor i peisazhit e piktor i portretit. Pra, vajti për të bërë pikturën kishitare e u bë piktor i portretit e peisazhit, piktor i jetës së gjallë të popullit tek i cili u mbështet. Me këtë dua të them që ndërrojnë, kanë ndërrojnë edhe konceptet e pikësynimit, e vjen një kohë, siç e di tani në pushtetin tonë popullor, që barinjtë, të cilët mund të gdhendnin vetëm lugën, sot janë skulptorë që mbushin sheshet e malet e Shqipërisë, ku janë zhvilluar ngjarje të mëdha e lufta për liri me lapidare e monumente madhështore; janë, bijtë e popullit krijues ata që mbushin Galerinë e re të Arteve Figurative me qindra vepra të reja me vlerë të mëdha ideoartistike, ata që do të ngrejna në të ardhmen ekspozita, muze e galeri të reja.

(Vijon nga f. 11)

nte, po atyre qëllimeve, të cilat ia kishte vënë vetes autori, po atyre ëndrrave që thurte ai në shtegtimet e gjata nëpër Atdhe e brigjeve të Mesdheut, për një kulturë të përpunuar shqiptare. Shqiptarët kishin tashmë një përvojë të gjatë dhe e dinin se lufta për shkronjat, për fjalët, për gjuhën ishte pjesë përbërëse e luftës politike, që prek drejtpërdrejt qenien e një populli si komb i lirë e i pavarur.

Duke e vështruar sot në tërësi veprimtarinë e Kristoforidhit, ne gmojmë tek ajo para së gjithash idetë patriotike, që e përshkojnë nga hapat e para e deri në fund. Vlera e punës së tij është e veçantë për gjuhën shqipe nga disa anë të rëndësishme. Ai nuk kishte dyshim në mundësitë e shqipes, grumbulloi dhe nxori në dritë pasurinë e saj, duke i dhënë një armë tjetër lëvizjes kombëtare në luftën kundër atyre, që i moho-

nin vlerat kulturore popullit shqiptar.

Pa dyshim, me syrin e botëkuptimit tonë të sotëm, ne nuk mund të mos vëmë re edhe të metat e kufizimet në veprimtarinë e tij. Megjithatë këto nuk e zvogëlojnë figurën e tij si patriot, si njëri ndër fillimtarët e lëvizjes së Rilindjes, si veprimtar e mendimtar të saj, që punoi me një program për shumë vjet dhe luftoi ta vinte në jetë pa u tërhequr pavarësisht nga pengesat, ndërlikimet dhe rrugët e vështira, që iu desh të përshkonte për t'ia dalë mbanë. Meritat e veprës së tij nga ana shkencore mund të shpjegohen vetëm me një mënyrë: ai u mbështet në gjuhën e gjallë të popullit si askush tjetër para tij. Prandaj populli e kuptoi veprën e tij sa që gjallë dhe e kupton të qartë mesazhin e saj edhe sot, një shekull më vonë, në një kohë të re e të ndritur.

XHEVAT LLOSHI

(vijon nga f. 7)

që duket pak në të majtë mbi murin e dëmtuar, i ka mbetur vetëm kulla. Janë çastet e para pas betejës fitimtare kur, përse jehona e krismave vazhdon ende, ashtu si dhe avujt e nxehtë të armëve të zjarrit dhe gëzhojave të zbrazura dhe kur, luftëtarëve u ka ngelur pak kohë për një kujtim. Ky aspekt ideomocional, si një mundësi shprehëse ndihmëse tregohet dhe me anën e elementeve të tjerë simbolikë të tablosë, si degëza e gjelbërt, që ka marrë në themelet e murit të vjetër, si dhe ai pak qiell i qartë dhe i pasër, që duket nga pjesa e rrenuar e murit.

Me ndjeshmëri dhe mprehtësi ka punuar piktori edhe me ngjyrën. Që me shikimin e parë vizitori tërhiqet tek e kuja e sfondit, e cila intonohet dhe ruan një lëvizje shumë të kuptueshme dhe të qartë si me murin, ku mbizotëron gri-

ja e hapur, ashtu dhe me okren e ngritshme të uniformës së partizanit; si me qiellin që, megjithëse është i kaltërt, ruan edhe tonë të ngrohtë, ashtu dhe me grinë e errë të partizanes, që është pikturuar me mjeshtëri.

Vepra «Shokë lufte, shokë jete» e piktorit Vilson Halimi, na formon bindjen se autori ka një pjekuri ideoartistike që premtton se edhe në të ardhmen do të na japë vepra gjithnjë e më të mira. Tabloja në fjalë, pa përmendur sheshin, i cili mund të ishte ndofta më i pikturuar, më konceptim e drejtë ideor dhe kompozicional, me lehtësinë e komunikimit, me bukurinë e shprehjes dhe të vlerave piktorike, u ushqen kënaqësi të veçantë estetike vizitorëve të çdo moshe, idealet e të cilëve i kanë themelet pikërisht në ato vite.

DULEMAN TOPALLAJ